

TD 6-3 Debatwaardig?

Theo L. Hettema

God, terreur, geweld

'In de late moderniteit moet de theologie een *esthetische omslag* maken wil ze haar isolement doorbreken,' is de stelling waarmee Küster zijn boek over God en terreur begint (7). Met 'esthetiek' wordt dan bedoeld wat zich via de zintuiglijke waarneming aan ons voordoet. Dat leidt voor de theologie tot andere bronnen (kunst, andere religies) en andere vormen: het essay, de recensie (!) en de meditatie. Die insteek komt ons in *Theologisch Debat* na het artikel van Liesbeth Hoeven over de esthetica van het geweld in de World Press Photo's in TD 6-2 niet onbekend voor. Küster past deze inzet toe op religie en geweld. Hij laat zich prikkelen door Karl-Heinz Stockhausens statement dat '9/11' het grootste kunstwerk aller tijden zou zijn en door de Zuid-Afrikaanse schrijver Adam Small, die alleen literatuur het wonder van verzoening ziet bewerkstelligen. Spannend wordt het wanneer Küster de houtsneden van de Zuid-Koreaan Hong Song-Dam en foto's van de Duitser Gerhard Richter naast elkaar zet om de macht en onmacht van beelden te exploreren. Hier wordt de schikking die Küster creëert zelf een esthetische ervaring en wordt het boek galerie. Na zulke boeiende exercities, waarvan er meer zijn in het boek, valt de theologische conclusie eigenlijk tegen. We lezen over de kracht van het gedenken, over vergeving en vergoeding, het lijden in God en de voorkeursoptie van de armen. Maar daarmee zitten we in een vertrouwd theologisch kader en jargon, dat we kennen van J.-B. Metz, Moltmann en de bevrijdingstheologie. Hier verdwijnt de spannende inzet van de esthetiek die het boek had beloofd. Het boek is duidelijk de start van een zoektocht, die vraagt om een vervolg.

Een verslag van een afgelegde zoektocht is het boek van Achterhuis. Zelden heb ik een mooier en toegankelijker boek over filosofie en geweld gelezen als dit. Het hele filosofische ABC van het geweld (Arendt, Benjamin, Clausewitz) komt erin naar voren, en dan niet alleen in overzichtsvorm, maar als elementen om tot een eigen gedachtegang te komen. Zo moet filosofie er uit zien. Het boek getuigt van een wending in het denken van Achterhuis: eerst benaderde hij geweld als een middel dat het (linkse) doel heiligt. Later zet hij alle monocausale verklaringen opzij en beschouwt geweld consequent vanuit zes facetten: middel/doeldenken, nabootsing, moreel/politieke spanning, de dierlijke natuur, erkenning en wij/zij-denken. Deze zes facetten verwortelen geweld in het totale leven. Geweld kan daarom niet zo maar utopisch worden weggedacht; maar dat neemt niet weg dat het wel getemperd kan worden, juist wanneer het in alle complexiteit wordt begrepen. De eyeopener was voor mij dat religie niet gebombardeerd wordt tot enige verklaring, noch geïsoleerd wordt tot een enkel facet. Het komt in allerlei variaties terug in alle zes facetten. Als er iets op het boek is aan te merken, dan is het de omvang, waarin Achterhuis wel eens erg veel ruimte neemt om op teksten te reageren die de waan van de actualiteit inmiddels niet hebben overleefd. Het past bij het thema om hem dat te vergeven, waar er zoveel andere, prachtige analyses tegenover staan.

Hans Achterhuis, *Met alle geweld. Een filosofische zoektocht*, Lemniscaat, Rotterdam 2008, 793 pp., ISBN 90 477 0127 9 (pbk.)/ 90 477 0120 0 (geb.), € 39,95 / 59,95.

Volker Küster, *God | Terreur. Een tweeluik*, Skandalon, Vught 2008, 98 pp., ISBN 90 76564 59 3, € 12,50.